

О. Б. Загурський
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ)

УДК 343.138 (477)

ПРАВОВА ПОЛІТИКА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Досліджуються проблеми правової політики в контексті сучасної державної політики України та концептуальні підходи щодо розуміння поняття, змісту та завдань правової політики як виду державної політики, показує ступінь наукової розробленості з даної проблематики чітко розмежовуються такі поняття як “політика”, “державна політика”, “правова політика”. Обґрунтовується позиція щодо необхідності нормативного закріплення Концепції правової політики України.

Ключові слова: політика, державна політика, правова політика.

Початок ХХІ ст. в більшості країн світу відзначається прискореними темпами злочинності, ефективний контроль над якою перетворився в одну з глобальних проблем сучасності, який вимагає комплексного підходу. Своєрідно до цього питання підходить політологія. Існує велика кількість сфер політики: соціальна, правова, економічна, екологічна, антропологічна, національна, культурно-освітня, аграрна, міжнародна і т.ін. Це й визначає те, що політика сама по собі не є самоцінною формою людської діяльності, її дії — це найчастіше розв’язання проблем за межами самої себе. Адже політика як одна з найдинамічніших сфер суспільного життя, тісно взаємодіє з іншими, відчуваючи їх вплив і разом з тим детермінуючи їх функціонування та розвиток.

Окремими аспектами цієї проблеми цікавилися Н. А. Железняк, М. В. Костицький, О. М. Онупрієнко, С. В. Перегуда, П. Л. Фріс, В. А. Шабалін та ін. У більш загальному плані цих питань торкалися О. Бідей, С. В. Береза, А. П. Коробова, В. М. Литвин, А. В. Малько, М. І. Матузов, С. Ф. Орлов, В. Селіванов, В. Я. Тацій та деякі інші вчені.

Правова політика України в останні роки стала об’єктом уваги зі сторони вчених-правників та політологів. Проте, на нашу думку, проблема її пріоритетів на сьогоднішній день не одержала належного висвітлення в юридичній літературі. Саме тому це питання при його очевидній маловивченості є надзвичайно актуальним і має велике значення як для науки, так і для практики.

Недостатньо висвітленими аспектами розглядуваної проблеми на даний момент є особливості формування Концепції правової політики України, стратегії її розвитку, визначення пріоритетних завдань у сфері захисту прав і свобод людини.

Отже, метою даного дослідження є формулювання авторських підходів щодо розуміння поняття “правової політики”, її особливостей та пріоритетів на сучасному етапі розвитку України, з урахуванням сучасних досліджень у сфері теорії держави і права, політології та соціології.

Так, В. А. Шабалін виділяє такі проблеми феномену злочинності, які цікавлять політологію та інші науки: “по-перше, виявлення політичних факторів, які впливають на злочинність; по-друге, зворотній вплив злочинності на політичне життя і політичні процеси; по-третє, аналіз таких видів політичної поведінки, які визначаються кримінальним правом як злочинні діяння” [1, с. 43].

Аналіз процесів трансформації змушує зробити висновок про те, що проблема співвідношення у суспільному житті політики і права дедалі більше загострюється. Існуюче законодавство виявляється неспроможним сприяти розв'язанню проблем, які породжуються відносинами між громадянами, соціальними групами та державами. Поширюється тенденція “політизації правових норм” [2, с. 229].

На думку В. Селіванова, “підвищення ефективності державної політики, її різновидів, в тому числі правової політики, ставлення до неї науки як до мистецтва можливого набувають своєї актуальності і необхідності практичного вирішення. Сьогодні не виникає запитання, потрібна чи ні державна правова політика в Україні. Виникає запитання, якою вона має бути в сучасних умовах, якою має бути її методологія і теорія, характеристика, зміст і вимір тощо. І відповідь на ці та інші запитання поряд з політологією має дати, зокрема, вітчизняна юриспруденція” [3, с. 7].

Кожну політику відрізняє її спрямованість, а також способи і засоби досягнення поставлених завдань. Державна політика здійснюється насамперед правовими засобами. У даному випадку під правовою політикою слід розуміти один з різновидів політики в загальносоціальному аспекті. В такому розумінні правова політика відрізняється від інших видів політики тим, що вона спрямована на вдосконалення або перетворення права.

В політологічному словнику (2005 р.) під правовою політикою розуміється “система цілей і засобів їх досягнення певними політичними інститутами, насамперед державою, у правовій сфері суспільства. Правова політика реалізується у вигляді політико-правових документів та конкретних ідей, спрямованих на їх реалізацію” [4, с. 614-615].

“Словник-довідник: Політологія” (2000 р.) і “Словник-довідник: Вступ до політології” (1996 р.) однаково визначають, що “правова політика — діяльність, яка спрямована на зміну права і забезпечення дотримання його громадянами, організаціями і установами” [5, с. 171; 6, с. 216].

До 1970-х років проблема правової політики була витіснена з радянської юридичної літератури внаслідок специфіки політико-ідеологічної парадигми радянського суспільства. Ця парадигма виходила з факту однопартійної системи і керівної ролі КПРС в політичній системі суспільства, що означало походження державної політики від політики правлячої партії [7, с. 31].

І тільки в 70-ті роки, коли приймається конституція “розвинутого соціалізму”, (в цілому або на галузевому рівні) правова політика стає предметом дослідження радянських учених. У той час вживався термін “юридична політика” під якою розумілася “планомірна, науково обґрунтована стратегічна програма внутрішнього розвитку і вдосконалення правової надбудови, а також шляхи її здійснення тобто принципи і основні напрямки, які характерні для процесу розробки і застосування норм права, розвитку правосвідомості трудящих, планування законодавчої діяльності, визначення завдань і методів функціонування юридичних установ” [8, с. 17].

У сучасній Росії проблема правової політики також користується увагою юридичної громадськості. Їй присвячуються численні конференції, круглі столи, навчальні посібники і монографії, захищаються кандидатські і докторські дисертації. Так, автор першої публікації на дану тему М. І. Матузов (1997 р.) зазначає, що “правова політика — це комплекс цілей, мір, завдань, програм, установок, які реалізуються в сфері дії права і за допомогою правових засобів” [9, с. 10].

Так, А. В. Малько розуміє під правовою політикою “науково обґрунтовану, послідовну і системну діяльність державних і муніципальних органів по створенню ефективного механізму правового регулювання, по цивілізованому використанню юридичних засобів в досягненні таких цілей, як найбільш повне забезпечення прав і свобод людини і громадянина, укріплення дисципліни, законності і правопорядку, формування правової державності і високого рівня правової культури, життя суспільства і особи” [10, с. 30].

Ми не погоджуємося з визначенням “правової політики”, яке дає І. О. Іванніков. Він вважає, що “правова політика — це політика правової держави, а не держави

взагалі. Адже політика держави в сфері законотворчості, яка ще не стала правовою, не може бути правовою” [11, с. 88]. Оскільки державна політика здійснюється в правовій формі і може мати широкий спектр прояву (економіку, культуру, національні відносини), правова політика використовує право як інструмент політичного впливу, яке само по собі стає об’єктом. Проте хоча державна політика реалізується за допомогою правовідносин, це ще не значить, що будь-яка державна політика є правовою.

На нашу думку, правовою слід вважати таку політику, де форма доповнюється правовим змістом або спрямованістю на вдосконалення, впорядкування або перетворення самої сфери життя суспільства. А це повинно бути головною метою правової політики.

П. Л. Фріс вказує, що “правова політика представляє собою особливий, заснований на праві вид державної політики, за допомогою якої здійснюється закріплення політичного курсу у політиці країни, регуляція і охорона найважливіших суспільних відносин, забезпечення діяльності механізму держави, прав і свобод людини і громадянина” [12, с. 59].

М. В. Костицький зазначає, що “завданнями правової політики є розв’язання юридичними засобами соціальних проблем; підтримання правопорядку; забезпечення функціонування гілок державної влади і місцевого самоврядування, зв’язку індивіда, суспільства і держави; забезпечення миру і стабільності всередині країни та на міжнародній арені. У зв’язку з цим можна говорити про кримінально-правову політику” [13, с. 26].

На думку В. М. Литвина, “правова політика — особлива (юридична) форма державної політики в галузі регулювання суспільно-політичних та соціально-економічних відносин. Правова політика ґрунтується на праві та пов’язана з правом, здійснюється правовими методами і засобами. Залежно від напрямків державної діяльності можна виділити нормотворчу, правозастосовну, правоохоронну, наглядову, кримінально-правову та інші види правової політики” [14, с. 274].

С. В. Береза розуміє під правовою політикою “особливу форму державної політики, засіб юридичної легітимації, закріплення і здійснення політичного курсу країни, волі її офіційних лідерів і владних структур. Правова політика — могутній засіб перетворення суспільства. Головне завдання юридичної політики — правове забезпечення реформ, що проводяться, демократизації суспільного життя, стабільності і правопорядку в країні” [15, с. 79].

А. М. Онупрієнко вважає, що правова політика — політика держави, спрямованої на забезпечення прав і свобод громадян, законності і правопорядку у суспільних відносинах. Правова політика визначає зміст і сенс багатьох державних функцій та рішень, є необхідною умовою здійснення глибоких перетворень у суспільстві [16, с. 210].

С. Ф. Орлов зазначає про те, що “види державної політики різноманітні, наприклад, економічна політика, культурна, соціальна, національна, науково-технічна, фінансова. Правова політика безперечно є одним із таких видів. Правом так чи інакше оформляються, закріплюються усі види державної політики, проте право має свої особливості і свій зміст. Воно відбиває, визначає правовий розвиток держави. Узагальнюючи різні галузі людської діяльності, вона синтезує їх в юридичних нормах і інститутах або кодексах. Отже, правова політика тісно пов’язана з усіма іншими різновидами політики і тягнє до охоплення всього різноманіття громадських стосунків” [17, с. 193].

Суперечність і непослідовність правової політики сучасної України свідчить про те, що вона аж ніяк не може бути ефективніша за право, яке використовується для її здійснення. На нашу думку, правова політика є стержнем, генеральною лінією процесу формування правової системи. Тому на сьогоднішній день в Україні актуальною проблемою загальної правової політики є побудова нового типу права. Як наслідок, на перший план вийдуть окремі аспекти правової політики, яка спрямована на вдосконалення тих чи інших галузей або інститутів права, правотворчості, правозастосування і т.п.

У 2004 р. в м. Києві був створений Інститут правової політики, який є неприбутковою громадською організацією та здійснює свою діяльність на принципах добровільності, рівноправності його членів, верховенства права і гласності. Основною метою діяльності Інституту правової політики є експертно-аналітична діяльність в сфері

права та правозастосування. Експерти Інституту мають великий науковий та практичний досвід, що дозволяє прогнозувати розвиток правових подій та передбачати можливі наслідки прийняття певних правових рішень. Інститут правової політики очолює президент (екс-міністр юстиції України Микола Оніщук).

Інститут правової політики має в своїй основі кілька експертно-аналітичних відділів:

- відділ конституційного права та публічного адміністрування;
- відділ з питань дослідження проблем судоустрою, національної безпеки і оборони та антикорупційної політики держави;

- відділ кримінальної юстиції та захисту прав людини;
- відділ правового забезпечення приватно-правових відносин;
- відділ міжнародно-правового аналізу [18].

На сьогоднішній день ми все ще недооцінюємо проблему актуальності дослідження правової політики України. Доцільно було б розробити Концепцію правової політики України, яка б відображала цілісну систему провідних офіційних поглядів щодо її сутності і змісту, визначала пріоритети подальшого соціального розвитку.

У зв'язку з цим В. Я. Тацій вважає, що “розробка Концепції правової політики держави дасть можливість забезпечити прийняття системи законів, що забезпечують комплексне, логічне несуперечливе правове регулювання тих чи інших явищ суспільного життя. Надзвичайно важливим уявляється подальша робота над державною програмою боротьби зі злочинністю, прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу. Право в сфері боротьби зі злочинністю і є правова політика, яку слід розглядати як правову за формою і змістом, як реалізуючі правові цінності безпеки, законності, справедливості, захисту законних інтересів особи і суспільства в цілому” [19, с. 9-10].

У зв'язку з цим П. Л. Фріс зазначає, що “побудова правової держави в Україні не може здійснюватися інакше, як на основі глибокої і всебічно розробленої концепції правової політики, затвердженої на вищому державному рівні. Наступним кроком після прийняття такої концепції повинно стати прийняття концепцій в розрізі окремих галузей системи права України” [12, с. 63].

У Казахстані діяло 250 законів, 16 кодексів і 10 конституційних законів, але не всі відрізнялися якістю, багато з них потребувало серйозного коректування. Міністерство юстиції розробило важливий програмний документ — Концепцію правової політики на період з 2010 по 2020 рік, в якій визначені стратегічні напрями реформування національного законодавства [20].

Правова політика завжди проявляється в конкретній галузі права, в законах та інших нормативно-правових актах держави. Таким чином, правову політику можна класифікувати залежно від галузей права на конституційну, кримінально-правову, цивільно-правову, адміністративно-правову і т.п.

На нашу думку, нормативне закріплення загальної Концепції правової політики дозволить найбільш ефективно сформулювати окремі підвиди концепції даного виду державної політики в залежності від сфери здійснення і зорієнтувати, привести до одноманітності галузевого законодавства України, до якого відноситься і кримінально-процесуальне законодавство.

Список використаних джерел

1. Шабалин, В. А. Политика и преступность [Текст] / В. А. Шабалин // Государство и право. — 1994. — № 4. — С. 43-52.
2. Перегуда, Є. В. Політика і право на етапі суспільної трансформації [Текст] / Є. В. Перегуда // Матеріали Міжнародної наукової конференції “Трансформація політики в право: різні традиції і досвід” (9-12 листопада 2005 р., Київ-Харків). — Х., 2006. — С. 229-237.
3. Селіванов, В. Правова політика України (деякі теоретичні аспекти питання сутності, змісту та технології) [Текст] / В. Селіванов // Право України. — 2001. — № 12. — С. 6-13.
4. Політологічний словник [Текст] : [навч. посібн.] для студентів вищих навчальних закладів / за ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антоюка. — К. : МАУП, 2005. — 792 с.
5. Введение в политологию: Словарь-справочник [Текст] / сост. Г. Л. Купряшин, Т. П. Лебедева, Г. И. Марченко и др. ; под ред. В. А. Пугачева. — М. : Аспект Пресс, 1996. — 264 с.
6. Политология: Словарь-справочник [Текст] / М. А. Василик, М. С. Вершинин и др. — М. : Гардарики, 2000. — 328 с.

7. Пичугин, П. В. Место и роль политики в развитии советского общества [Текст] / П. В. Пичугин. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1971. — 103 с.
8. Куланин, Е. В. Юридическая политика и развитие права в условиях зрелого социализма [Текст] / Е. В. Куланин // Советское государство и право. — 1983. — № 3. — С. 10-21.
9. Матузов, Н. И. Понятие и основные приоритеты российской правовой политики [Текст] / Н. И. Матузов // Правоведение. — 1997. — № 4. — С. 5-15.
10. Малько, А. В. Правовая политика и российское законодательство XXI века [Текст] / А. В. Малько // Законодательство России в XXI веке : [по материалам научно-практической конференции]. — М. : Городец, 2002. — С. 30-33.
11. Иванников, И. А. Эффективность государственной власти в России: проблемы теории и практики [Текст] : [монограф.] / И. А. Иванников. — Ростов-на-Дону, 2004. — 348 с. (Приложение к “Южно-Российскому обозрению”).
12. Фріс, П. Л. Правова політика як елемент державної політики України [Текст] / П. Л. Фріс // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника [Правова політика Української держави], (19-20 лютого 2010 р., м. Івано-Франківськ). — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2010. — С. 57-63.
13. Костицький, М. В. Відновне правосуддя в контексті правової політики в Україні [Текст] / М. В. Костицький // Матеріали Міжнародної конференції [Формування української моделі відновного правосуддя] (10-11 лютого 2005 р., м. Київ). — К., 2005. — С. 26-31.
14. Законотворча діяльність: Словник термінів і понять [Текст] / за ред. В. М. Литвина. — К. : Парламент. вид-во, 2004. — 344 с.
15. Береза, С. В. Правова політика як засіб взаємодії правової та політичної системи [Текст] / С. В. Береза // Держава і право: Збірник наукових праць. — Вип. 32. — К., 2006. — С. 75-80.
16. Онупрієнко, А. М. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина як вектор розвитку правової політики в Україні [Текст] / А. М. Онупрієнко // Наукові записки. Серія “Право”. — Вип. 2. — Ч. 1. — Острог, 2001. — С. 210-213.
17. Орлов, С. Ф. Особливості правової політики України [Текст] / С. Ф. Орлов // Матеріали Другої звітної наукової конференції [Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи] (29 лютого 2008 р., м. Львів). — С. 193-195.
18. Структура [Електронний ресурс] Інститут правової політики. — Режим доступу : <http://www.ilp.kiev.ua/node/7>.
19. Тацій, В. Я. Проблеми формування правової політики в Україні [Текст] / В. Я. Тацій // Вісник Академії правових наук України. — 1994. — № 2. — С. 3-13.
20. О Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года : Указ Президента Республики Казахстан от 24.08.2009 г. № 858 [Электронный ресурс] Законодательство Казахстана on-line. — Режим доступа : <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=04450>.

Рекомендовано до друку кафедрою кримінального права Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 9 від 14 квітня 2011 року)

Надійшла до редакції 18.04.2011

Загурский А. Б. Правовая политика как важная составляющая государственной политики Украины

Исследуются проблемы правовой политики в контексте современной государственной политики Украины, концептуальные подходы относительно понимания понятия, содержания и задач правовой политики как вида государственной политики, степень научной разработанности по данной проблематике, четко разграничиваются такие понятия как “политика”, “государственная политика”, “правовая политика”. Обосновывается позиция относительно необходимости нормативного закрепления Концепции правовой политики Украины.

Ключевые слова: политика, государственная политика, правовая политика.

Zahurskyi, O. B. Legal Policy as an Important Constituent of Public Policy of Ukraine

The article is devoted research of problems of legal policy in the context of modern public policy of Ukraine. In particular, an author probes conceptual approaches in relation to understanding of concept, maintenance and tasks of legal policy, as type of public policy, the degree of scientific developed shows on this problem, expressly differentiates such concepts as a “policy”, “public policy”, “legal policy”. Position is grounded, in relation to the necessity of the normative fixing of Conception of legal policy of Ukraine.

Key words: policy, public policy, legal policy.